

4. Карпачова Н. І. Дотримання прав людини в місцях позбавлення волі / Н. І. Карпачова // Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.kiev.ua>.

5. Кримінальний кодекс України від від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами станом на 12.08.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

УДК 340.1

Васецький В. Ю., к.ю.н., науковий співробітник,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕВОЛЮЦІЇ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО 1648-1654 рр.

Юридична енциклопедія визначає правову ідеологію як систему правових ідей, теорій, понять, норм, поглядів, заснованих на певних наукових і політичних знаннях та уявленнях. Водночас джерелом виникнення правових ідей є правова, соціальна, економічна, політична дійсність, практична діяльність людей, у процесі якої правові ідеї, погляди, соціальні та політичні вимоги народжуються, збагачуються, змінюються. Виходячи з цього, актуальним питанням видається з'ясування історичних передумов виникнення правової ідеології в різні періоди розвитку людської цивілізації. Події, які відбуваються в конкретний історичний період у різних країнах світу, мають певний зв'язок між собою, зокрема, період діяльності Б. Хмельницького та О. Кромвеля.

Суттєвий вплив на формування правової ідеології мала Англійська буржуазна революція. Вона позначилася тим, що у 1640 р. відбулися страта короля Карла II, створення Довгого Парламенту та прихід до влади Олівера Кромвеля. Суть подій, які відбулися на острові полягала в їхньому здебільшого не економічному та соціальному, а політичному характері, а саме індепенденти, лідером яких виступав Кромвель, отримали саме політичні права, які були представлені в новоствореному Парламенті, а монархія була перетворена з абсолютної в конституційну. Беручи до уваги те, що це були часи середньовіччя, коли кріпак мав більше прав, ніж античний раб, виникав жорсткий ідеологічний протест з боку монархістів та церкви, обмежених у правах силою. Проте лідер повстанців виявив себе не лише як політичний лідер, але й у якості військового стратега. Результатом подій, що відбулися, стала перемога революціонерами у ряді військових зіткнень, особливо в битві біля

Марстон-Муре (1644 р.), під час якої його війська блискавично розбили прибічників короля. Саме армія Кромвеля розбила Карла I в битві при Нейзбі 14 червня 1645 р. Саме завдяки цій перемозі «круглоголові» на чолі з Кромвелем назавжди поклали край на претензії прибічників монарха на абсолютну владу. Цікавим також є те, що коротке волосся ідеологічно символізувало прихильність до ідей повстанців, а довге волосся символізувало вірність королю.

Аналогічні події відбулися в той час і в Південно-східних воєводствах Речі Посполитої (тобто на території сучасної України), розвиток яких на той час відбувався повільніше, ніж в інших європейських країнах, зокрема в Англії. Це було обумовлене тим, що «Русь була відкинута назад на кілька століть, і в ті часи, коли цехова промисловість Заходу переходила до епохи первісного накопичення капіталу, руська реміснична промисловість мала повторно проходити ту частину історичного шляху, який був зроблений до Батия» [3, с. 525-533].

Події, що відбулися 1648-1654 рр. (на землях сучасної України), на наш погляд, мають усі ознаки буржуазної революції, яка згодом все ж зазнала поразки, проте, змогла принести населенню України комплекс «сучасних» прогресивних політичних прав. Ці події мають значення не тільки для України, а й для інших країн світу та залишаються актуальними і навіть дотепер. Революційні перетворення в Україні в зазначений період торкнулися всіх сфер національної ідеологічної правосвідомості, яка втілювалася у відповідних культурних, духовних, мовних, релігійних цінностях, котрі, долаючи міжстанові бар'єри, визначали основи національної правової культури та правосвідомості українців. Кожний стан, прошарок, мав свої внутрішні правові регулятори. Відтак, на українських землях часів Хмельниччини поряд з правилами, встановленими центральною гетьманською владою, існували локальні правила – звичаї окремих суспільних груп, а також загальновідомі звичаєві правила, що містили сукупність національних філософсько-правових уявлень, традиції, обрядодії, заборони, словесні формули [2, с. 130-131].

Підкреслимо, що на тодішню Україну розповсюдилися засади правосвідомості, що існували на козацьких територіях, тобто на землях Запорізької Січі, основою яких було звичаєве право. Козаки відрізнялися від інших станів своєрідним рівнем правосвідомості, адже навіть у часи, що передували Хмельниччині, вони позиціонували себе повноправними мешканцями Речі Посполитої. Власне цей факт підтверджено тим, що у 1632 р. козаки виступили перед тодішньою польською владою з вимогою дозволити їм брати участь у виборах Короля.

Характерною рисою правосвідомості тодішніх українців була їхня глибока релігійність, що було позначено й на тому, що перед великим постом не притягували до відповідальності правопорушників [2, с. 132].

Окремо зауважимо, що не в останню чергу поштовхом до повстання Б. Хмельницького мали значення релігійні причини. Результати революційних перетворень проявилися в такі способи: а) повстанці змусили королівську владу відновити православну ієрархію; б) у Зборівському договорі було зазначено, що Митрополит Київський має право на участь у засіданні сенату. Так, Сильвестр Косов у супроводі знатного духовенства вирушив до Варшави зайняти своє місце, куплене ціною крові [1, с. 117]. Та, незважаючи на попередню домовленість, Митрополит до участі в засіданні сенату допущений не був; але релігійні права, за які боролися повстанці-українці були отримані, хоча й із запізненням.

Англійські архіви зберегли факт листування О. Кромвеля з Б. Хмельницьким. Навіть існує думка про те, що під час цього листування український гетьман запозичив деякі ідеї англійського реформатора. Тож не дивно, що права, які здобуло людство під час революційних подій в Англії та Україні приблизно в один і той самий період, вплинули на подальший розвиток світової правосвідомості.

Література

1. Костомаров М. І. Богдан Хмельницький: історична монографія / пер. з рос. Т. С. Завгородньої. – Дніпропетровськ: Січ, 2004. – 843 с.
2. Кушинська Л. А. Звичаєве право України / Лариса Кушинська. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 209 с.
3. Рыбаков Б. А. Ремесло Древней Руси / Б. А. Рыбаков. – М.: Издательство АН СССР, 1948. – С. 525-533.

УДК 340.132.626

Волков А. Г., помічник начальника з правової роботи,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах динамічного розвитку суспільно-політичних процесів в Україні все більшої актуальності та уваги, а інколи – популярності, набуває вирішення будь-яких (від побутових та щоденних цивільно-правових до загальнодержавних, політичних) суперечок і спорів у судовому порядку. За даними судової статистики та з урахуванням того, що в будь-якій адміністративній, господарській чи цивільній справі беруть участь як мінімум дві особи, кожен третій громадянин України, який досяг повноліття та володіє достатнім обсягом дієздатності, так чи інакше причетний до судових процесів.